

Hørings svar til rapport om digitalt grenseforsvar

Håkon Løvdal

6. januar 2017

Jeg protesterer på det sterkeste mot innføring av begrenset masseovervåkning slik utvalget anbefaler fordi dette utgjør en alt for stor trussel for demokratiet, ikke bare for vårt eget land men for også for resten av verden med særlig omtanke for de mennesker som er forfulgt eller undertrykket eller som står i fare for å bli det.

På tross av sikkert iherdig og velmenende arbeid fra utvalgets side, har rapporten flere graverende og fundamentale svakheter som gjør den uegnet som beslutningsgrunnlag for å innføre det foreslåtte overvåkningsregimet.

1 Kognitiv dissonans

Kjære leser, kjenner du til begrepet kognitiv dissonans? Det kan kanskje virke merkelig at jeg begynner med en slik direkte henvendelse til deg som leser, men dette er viktig så bær over med meg.

Kognitiv dissonans¹ er kort fortalt det ubehaget som oppstår når ens holdninger og verdier ikke samsvarer med sine handlinger. For å bli kvitt dette ubehaget må man da enten endre holdningene eller handlingene sine. Noen ganger er det riktige å endre holdningene, andre ganger handlingene (som generelt er vanskeligere å endre).

Eksempel: man har kjøpt en ny og dyr bil men oppdager at den ikke er behagelig å kjøre på lange turer. Da oppstår det en konflikt mellom troen på at man har gjort et godt kjøp og forventningen om at den skal være behagelig å kjøre.

Dissonansen kan da fjernes med å bestemme seg for at det ikke er så viktig fordi bilen hovedsaklig skal brukes på korte turer, eller man kan øke viktigheten av andre egenskaper som sikkerhet, utseende, god plass, osv, eller man kan selge bilen igjen og kjøpe seg en annen.

Jeg håper at du ikke velger minste motstands vei og umiddelbart hopper ned i en skyttergrav og avfeier de kognitive dissonanser som måtte oppstå ved å lese videre i dette dokumentet med ”Ja, men”.

¹ Se for eksempel <http://www.instructionaldesign.org/theories/cognitive-dissonance.html> eller https://no.wikipedia.org/wiki/Kognitiv_dissonans for utdypende informasjon.

Jeg håper at du er et modent og samvittighetsfullt menneske som tar disse kognitiv dissonansene på alvor.

Jeg håper at du leser videre med et åpent sinn, og ikke er redd for å se på dine eksisterende holdninger og handlinger i et nytt lys.

2 Hva er problemet?

Når man skal løse et problem er det alltid viktig å reflektere grundig over både hva **problemet/-ene** er og hva **årsaken(e)** er før man hopper på **løsningen(e)**.

Dersom man for eksempel jobber med problemstillingen at mange mennesker omkommer i brann er det ikke bare ett men mange spørsmål man bør stille seg for å definere problemer og årsaker.

- Er det innbo og materialene i husene som er for lett brennbare?
- Skyldes det det elektriske anlegget?
- Kanskje er husene teknisk sett trygge nok men brannene skyldes uforsiktige handlinger?
- Dør folk fordi deteksjon og varsling er for dårlig?
- Eller er årsaken at brannvesenet er lokalisert for langt unna slik at de bruker lang tid på å komme å redde/slukke?
- osv

Ikke alle spørsmålene som kommer fram ved en slik kartlegging vil være like relevante, men det utelukker ikke at alle mulige problemstillinger og tilhørende årsaker bør vurderes og tas stilling til.

Denne rapporten har en del tekst som omhandler problemer og trusler som etterretningstjenesten jobber med, både i et historisk og framtidig perspektiv, men den er fullstendig blottet for en drøfting av *årsaken* til disse problemene/truslene.

Dette er en enorm svakhet i rapporten fordi den ikke gir grunnlag for å vurdere i hvilken grad det foreslåtte digitale grenseforsvar adresserer årsakene og er en fornuftig løsning eller ikke.

3 Langt graveredskap med håndtak

I mandatet til utvalget brukes digitalt grenseforsvar som et generelt begrep mens utvalget bruker begrepet digitalt grenseforsvar til å representere deres konkrete forslag til begrenset og kontrollert masseovervåkning av data trafikk inn og ut av landet.

All bulk-innsamling av data er masseovervåkning, og jeg vil i resten av dokumentet referere til utvalgets forslag som begrenset masseovervåkning som er det det er. At det er tenkt å være begrenset og kontrollert er fint og flott, men det fortjener å

ha en nøyaktig beskrivelse. Grønnvasking av språk i forbindelse med myndigheters overvåkning gir særdeles dårlige assosiasjoner².

4 De andre andre land

Utvalget anser samtidig at DGF i sin natur vil være sterkt personvern-inngripende og at et demokratisk samfunn som Norge må vektlegge en eventuell innføring på en måte som gjør at grunnleggende hensyn som at befolkningens tillit til myndighetene ikke svekkes, og at det i minst mulig grad oppstår noen nedkjølingseffekt på den offentlige debatt og informasjonssøken.

Her glimrer rapporten med sitt fravær av å vurdere problemstillingen hvilken gavepakke det vil være for totalitære regimer å kunne vise til at “jammen Norge og andre vestlige land overvåker all datakommunikasjon” som begrunnelse for egen overvåkning og undertrykkelse av egne innbyggere. Innføring av mere overvåkning i Norge vil gjøre det lettere for mindre demokratiske regimer og andre land vi ikke liker å sammenligne oss med å øke deres overvåkning.

Resultater det ovennevnte i en kognitiv dissonans? Klarer du å unngå å avskrive eksportverdien av Norges handlinger som ubetydelig? Hvor sterkt bryr du deg om at i mange land innebærer det å være opposisjonell eller kritisk journalist en risiko for både eget og familiens liv og helse?

Rapporten diskutere noen av de risiko som begrenset masseovervåkning innebærer. Og de vurderes så store at begrenset masseovervåkning bare kan anbefales innført under de ideelle retningslinjer som utvalget foreslår. Med andre ord anerkjenner utvalget at masseovervåkning er et særdeles farlig instrument i myndigheters hender hvis det misbrukes. Så hvorfor diskuterer ikke rapporten da den masseovervåkning som skjer av innbyggere i andre land som Kina og Nord-Korea for eksempel?

Bare fordi vi er kjempeheldige og lever i et av verdens beste land der det ikke er noen umiddelbar overhengende fare overgrep og misbruk ved eventuell innføring av begrenset masseovervåkning når man bare ser isolert sett på vårt land, kan vi ikke ignorere de negative konsekvensene det vil ha for andre land.

Du skal ikke tåle så inderlig vel den urett som ikke rammer deg selv.

5 Demokrati, sikkerhet og den fjerde statsmakt

Ut over dette vil utvalget legge til at det har vurdert om det må oppstilles særlige regler til vern om kommunikasjon med yrkesutøvere med streng taushetsplikt. Kommunikasjon mellom en advokat og klient eller mellom en journalist og en kilde kan være viktige eksempler på det. Unnlåtelsen av

---

²Jamfør konseptet nytale i George Orwells bok 1984.

å vurdere dette nærmere ser ut til å være én av hovedinnvendingene i EU-domstolens avgjørelse om Datalagringsdirektivet. Utvalget har imidlertid ikke funnet å tilrå en slik begrensning for DGF.

Det er veldig trist at utvalget utviser en så lav respekt for demokratiet og den absolutt nødvendige rollen som den fjerde statsmakt spiller. Det skulle være en selvfølge at journalister kan forutsette at de alltid og i alle sammenhenger kan operere fritt og uavhengig, noe som ekskluderer frykt for/mistanke om mulig overvåkning. Den tradisjonelle pressen er allerede sterkt svekket av skiftende medievaner og sviktende inntekter, og trenger absolutt ikke å sparkes mens den ligger nede.

Utvalgets bekymring for de negative konsekvensene for etterretningstjenesten av filtrering av kommunikasjon med journalister er overdrevet og de ignorerer de negative samfunnskonsekvensene av å ikke filtrere ut av kommunikasjon med journalister. En svekket presse er et mye, mye større, reelt demokratisk problem enn et teoretisk, usannsynlig tap av informasjon fordi en utenlandsk trussel skulle kontakte en norsk journalist.

Det er mange som har tatt til orde for at hendelser som Brexit og Trump i stor grad skyldes at pressen har feilet i å utøve sin fjerde statsmaktsrolle. Tenk over hvilken signifikant politisk, økonomisk og militær ustabilitet slike hendelser innebærer.

I fjor fikk vi på Filipinene en statsleder som oppfordrer til drap av journalister. Dette i et land som allerede ligger på toppen av lista over land med drepte journalister (kun forbigått av Syria og Iran som er krigsområder)³. Diktatoren Erdogan i Tyrkia, som faktisk er vår NATO alliert, driver for tiden med en massiv forfølgelse av alle som er uenig med ham, og Tyrkia står nå for en tredjedel av alle verdens fengslede journalister⁴.

Er dette urett som vi tåler ganske vel fordi det skjer i utlandet? Er det at det skjer i utlandet en behagelig holdningsendring som demper kognitiv dissonans?

Det ovennevnte og flere andre eksempler er med på å direkte eller indirekte svekke Norges sikkerhet. Etterretningstjenesten skulle anse det som en av sine ypperste oppgaver å påse at vi ihvertfall her i landet har en fri og oppegående presse. Det gjør man ikke ved å overvåke journalister, selv om det bare skulle være utilsiktet. En velfungerende presse vil også motvirke korrupsjon, som gjør det vanskeligere for fremmede makter å bruke dette for å påvirke eller sabotere.

6 Falske forestillinger om trykklette

DGF vil kunne bidra til høyere grad av presisjon i nasjonalt sikkerhetsarbeid og vil derigjennom over tid også virke modererende på det samlede nasjonale overvåkingstrykket.

³ Kilde: http://www.nytimes.com/interactive/2016/06/17/world/journalists-killed-prosecutions-rare.html?_r=0

⁴Kilde: <http://www.aftenposten.no/verden/Det-tyrkiske-regimet-har-oyne-og-orer-overalt-Sa-han-ikke-ville-servere-president-Erdogan-Slengbemerkningen-brakte-ham-rett-i-fengsel-612199b.html>

Denne uttalelsen faller på sin egen urimelighet. Enhver organisasjon har som sitt ytterste mål å beskytte seg selv og sine interne mål. Og når overvåkning er målsetningen vil den organisasjonen som står for dette verne om og ønske å forbedre (les øke) dette. Dette er relativt grunnleggende organisasjonsteori. For en dypere utredning se for eksempel *NSA Intelligence Gathering: An Organization Theory Perspective*⁵ og dets referanser.

Kontrollspørsmål: Tror du virkelig at den økte overvåkingen til NSA og GCHQ de siste årene har virket modererende på overvåkingstrykket i de respektive landene? Kan du med hånden på hjerte si at du tror det?

Dette er senere gjentatt i rapporten

Dette må forventes å øke overvåkingstrykket i Norge sammenlignet med DGF som alternativ.

På tross av at utvalget burde vite bedre:

Etter utvalgets syn har Datatilsynet et viktig poeng når tilsynet understreker at det er svært sjelden inngripende fullmakter reverseres selv om behovet for fullmaktene reduseres.

7 Mot null grader Kelvin

Nedkjølingseffekten omtales i et eget kapittel i rapporten der forfatterne gjør sitt ytterste for å så tvil om at den eksisterer eller har en effekt⁶:

- har lenge vært omtalt som
- Antakelsen er at
- Dersom dette er riktig
- Det finnes så langt få objektive studier på fenomenet⁷
- I DGF-sammenheng ... så **kan**⁸ det medføre at borgernes oppførsel endres.

I senere kapitler:

- Den mulige nedkjølingseffekten er usikker
- en eventuell nedkjølingseffekt derfor blir svært liten.

---

⁵ Hastedt G (2015). J Pol Sci Pub Aff 3:178. <http://dx.doi.org/10.4172/2332-0761.1000178>

⁶ Jeg får assosiasjoner til klimafornektene som prøver å så tvil om at menneskelig aktivitet påvirker klimaet.

⁷ Virkelig? Hvor få er "få" og hvor grundig har utvalget lett for å finne?

⁸ Min utheving.

På slutten av kapittelet anerkjennes det at den foreslåtte begrensede masseovervåkningen utgjør et spenningsforhold⁹ på en så nøytral måte som mulig, før finalen der man forsøker seg med en avledningsmanøver og prøver å skifte fokus over på nedkjølingseffekt i forhold til private aktører istedenfor etterretningstjenesten. Rosinen i pølsa er avslutningen der man prøver å vri den begrensede masseovervåkningen til noe positivt fordi myndighetene teoretisk sett vil kunne være mindre avhengig av data fra de private aktørene.

Her er det tydelig at utvalget har en sterk politisk agenda med å nedvurdere og ignorere nedkjølingseffekten i størst mulig grad.

8 Alle eggene i en kurv

Skapelsen av begrenset masseovervåkning vil i seg selv være opprettelsen av et nytt sårbarhetspunkt. Tenk hvilken gullgrube det ville være for andre lands etterretninger når de klarer å avlytte norsk DGF. Hvis man samler alle eggene i en kurv så er det en risiko, uansett hvor flink man lover å håndtere den. Rapporten nevner problemstillingen, men hopper deretter bukk over den med å hevde at de som skal jobbe med det er landets beste på sikkerhet.

Og man må stille et enormt spørsmålstegn ved om det i det hele tatt er teknisk mulig å hindre infiltrering. Kontrollspørsmål: Hvis man tror det finnes en løsning på dette, hvorfor bruker man ikke da den løsningen på alle systemene som er mål for cybertrusler?

Det er bevist at det er fullt mulig for etterretningstjenester å infiltrere styrings-systemer med svært begrenset, sikkerhetsklarert adgang, som består av høyst uvanlig maskinvare og som aldri er koblet til noe offentlig nett hvis man bare går inn for det¹⁰.

Og en ting er om man per i dag anser risikoen som håndterbar. Men hva skjer om 20, 30 år (eller hvor lang tid det tar) når regnekraft, kunnskap og kompetanse hos andre lands etterretningstjenester har modnet og økt i så stor grad at de vil kunne klare å infiltrere Norges systemer for begrenset masseovervåkning hvis de vil? Hvor stor er sannsynligheten for at noen kommer til å sette seg ned å 1) konkludere med at eksistensen av begrenset masseovervåkning representerer en for stor risiko og at det bør avvikles og 2) få gjennomført det?

Rapporten diskuterer evaluering av begrenset masseovervåkning, men realistisk sett vil det være svært lite sannsynlig at det blir avviklet om det først ble innført. Det måtte være om det oppstår en Watergate lignende skandale eller andre ting av den karakter.

9 Om ikke bomskudd, så ihvertfall stang ut

Rapportens graverende svakhet at den ikke adresserer årsaken til noen av problemene. Dette gjør at rapporten er uegnet som beslutningsgrunnlag til hvorvidt det er fornuftig

⁹Merk ordvalget her, ordene *konflikt* eller *trussel* brukes ikke.

¹⁰ Dataviruset Stuxnet, sannsynligvis utviklet av myndighetene i USA og Israel, <https://www.schneier.com/blog/archives/2010/10/stuxnet.html>

å innføre begrenset masseovervåkning eller ikke.

Hvis datasikkerheten til norske bedrifter er så dårlig at det er enkelt for utenlandske aktører å drive spionasje eller sabotasje, ja så kan et virkemiddel være å innføre datasikkerhetskrav og potensielle sanksjoner til bedrifter over en viss størrelse (eller størrelsesprogressive krav) slik at datasikkerheten blir bedre. Det stilles krav til at personbiler skal framvises regelmessig for en sikkerhetskontroll. Finnes det noen god grunn til at ikke bedrifter jevnlig skal måtte revidere sin datasikkerhet? Man kan også opprette et hjelpeorgan som har det som oppgave å reise rundt å hjelpe bedrifter med å bedre datasikkerheten sin.

Hvis årsaken til ”radikalisering“ av ungdom skyldes at de driver dank fordi de ikke har noe sted å være og aktiviteter å delta i, så er løsningen heller å bygge ungdomsklubber enn å intensivere overvåkning. At ungdom føler seg fremmedgjort og utestengt fra sitt eget nærrområde er f.eks er høyst reelt og aktuelt problem på Tøyen¹¹ og helt sikkert andre steder også. Økt overvåkning vil gjøre ingenting for å fikse dette.

Jeg husker det ble nevnt en gang i et radioprogram på antagelig midten av 2000-tallet, det var noe etter de verste feidene mellom A og B-gjengen hadde lagt seg, at området der en av gjengene holdt til (Groruddalen tror jeg det var) var større enn de fleste norske byer, men uten at området hadde de samme fasiliteter som en annen tilsvarende by ville hatt (som biblioteker, kinoer, etc), og at det godt kunne være en medvirkende årsak til at enkelte ble med i gjengen framfor å drive med andre fornuftige aktiviteter.

Rammene som mennesker blir plassert i har en veldig signifikant påvirkning for deres atferd, og det å utvikle et godt samfunn med gode strukturer er viktig. Som alltid, forebyggende aktivitet er alltid mye mere effektivt og lønnsomt enn behandling og overvåkning, men det er også veldig vanskelig å måle effekten av (som kommer lenge etterpå).

Det er selvsagt ikke etterretningstjenesten sitt ansvar å drive byplanlegging eller drifte ungdomsklubber, men det er høyst på sin plass at etterretningstjenesten sparker ballen videre til NSM eller andre aktører når de kan påvise tiltak som kan bedre nasjonal sikkerhet. Jeg forutsetter her at etterretningstjenesten tar seg bryet med å prøve å evaluere årsaker til problemer/trusler.

Det er på ingen måte gitt at økt overvåkning er den riktige responsen til de problemene som rapporten tar opp.

10 Effektivitet, hvorfor skal man trenge å ha noen formening om det?

Rapporten mangler fullstendig en drøfting av den forventede effekten/effektiviteten av begrenset masseovervåkning. Avhengig av samspill mellom mange framtidige faktorer som selvfølgelig er umulig å anslå nøyaktig, kan det være at effektiviteten til begrenset masseovervåkning varierer fra å være et effektiv virkemiddel til å være et virkemiddel

---

¹¹ <http://forskning.no/samfunn-barn-og-ungdom-demografi-samfunnsgeografi-sosialantropologi/2016/12/ungdom-blir-jaget-rundt>

som ikke gir noen annen effekt enn dagens løsning, eller et virkemiddel som gir lavere effektivitet (foreksempel fordi informasjonsmengden er for stor, nøyaktigheten er for liten, kostnadene for store etc).

Utvalget har ikke en gang gitt seg ut på å anslå i hvilke område av det totale utfallsrom de ser for seg effektiviteten for begrenset masseovervåkning vil komme til å ligge, langt mindre komme med konkrete scenario eksempler med tilhørende sannsynlighetsvurderinger. Det virker dermed som at rapporten baserer seg mere på ønsketenkning heller enn realisme.

Uten en drøfting av hvilke faktorer som spiller inn på effektiviteten, hvilke utslag de har og hvilke risikoer som er forbundet med estimeringen av dem er det svært vanskelig å ta denne rapporten seriøst på dette området.

11 Hvis han kan, så kan vel jeg også...

Rettfærdiggjørelsen for at masseovervåkning er juridisk akseptabelt er dessverre skammelig tynn fordi den essensielt koker ned til ”alle andre gjør det”¹².

Gjennomsnittet har aldri, aldri, aldri noensinne vært et gyldig verdimål når man ønsker å foreta et bevist valg.

Mennesker foretar utallige logiske snarveier hver eneste dag og av gode grunner; vi ville bli overveldet om vi måtte foreta en omstendelig vurdering for alle våre handlinger. Et eksempel på en slik logisk snarvei er å betrakte en ting som er dyrere enn en annen som bedre kvalitet. Ofte så stemmer det, men det er ikke slik at det nødvendigvis alltid må være sant. En annen logisk snarvei er at gjennomsnittet av andre menneskers handlinger trolig er verdimesig akseptabelt, som heller ikke nødvendigvis alltid må være sant. Hvis alle andre sniker i kø betyr ikke det at da er det greit at du også gjør det.

Når man går ubevist rundt på autopilot og ikke gjør viktige ting er det helt kurant å bruke disse logiske snarveiene. Men aldeles ikke når sitter i et utvalg som utreder masseovervåkning av landets befolkning.

Det eneste riktige i dette tilfellet hadde vært å totalt ignorere hva andre land gjør og prøve å bygge opp et selvstendig verdibasert støtteargument for masseovervåkning fra bunnen av. At gjennomsnittet på noen som helst måte representerer noe som er verdimesig gyldig for aktive, beviste valg er dessverre ikke en uvanlig feilslutning – men den blir selvsagt ikke mere riktig av den grunn.

---

¹² Fra kapittel ”5.6. Andre staters praksis og rettsoppfatninger“ (forøvrig for et særdeles selektivt utvalg av stater, jfr seksjon 4 ...):

”... de fleste toneangivende land, herunder de største landene i NATO, har etablert ordninger tilsvarende DGF for utenlandsetterretningsformål.“ og ”I all hovedsak er det staters syn at bulk-aksess har vært lovlig og bør fortsette, og at tilgang til store datamengder i seg selv ikke innebærer ulovlig masseovervåkning.“

12 Tillitsoppbygging

Hvis mot formodning begrenset masseovervåkning skulle bli innført, så må det gjøres med enda flere restriksjoner enn det rapporten legger opp til.

Som nevnt i rapporten er åpenhet og transparens en viktig sikkerhetsmekanisme for at befolkningen skal ha tillit til styre og ting kan gå veldig galt når avgjørelser bare tas i hemmelighet ¹³.

For etterretningstjenesten er det et problem å være åpen og tilliten er tenkt skapt vet et eget DSG-tilsyn. Men rapporten feiler å diskutere den klassiske problemstillingen ”Hvem skal overvåke overvåkerne?”.

Tror du at det finnes en eneste militær hemmelighet fra før andre verdenskrig som det ville være militært skadelig om ble offentlig kjent? Selvsagt gjør det ikke det. Det er veldig, veldig lenge siden og selv om man ”bare“ går 50 år tilbake i tid så finnes ikke slike hemmeligheter. Det betyr at alle militære hemmeligheter kan offentliggjøres etter høyst 50 år.

Det er klart at på samme måte vil verdien av hvilke søk som er gjort forsvinne etter en tid, slik at det er fullt mulig å offentliggjøre alle sluseloggene etter en periode, slik at alle operatører vet at alt de gjør av søk vil på et tidspunkt i fremtiden bli gjort kjent. Tilsvarende kan alle dokumenter produsert av DGF-domstolen offentliggjøres. Det må også klargjøres at misbruk og overtramp skal straffefølges når ¹⁴ det skjer.

Noen bør også ha et strafferettslig ansvar for å påse at det ikke eksisterer eldre data enn det rammene for begrenset masseovervåkning tilsier, og dersom slik eksistens av for gamle data skulle avdekkes straffes man med bøter eller fengsel.

---

¹³Jamfør utviklingen i boka Kamerat Napoleon (Animal farm) av George Orwell.

¹⁴Ordet når er brukt her siden mennesker er involvert. Eller hevder de hemmelige tjenestene at de kun ansetter perfekte engler som aldri noensinne gjør noe galt eller feil?